

Pedagogija Paula Freirea u odgoju i obrazovanju potlačenih i marginaliziranih skupina

Marino Marjan Ninčević*

Sažetak

U ovom članku autor analizira primjenu kritičke pedagogije Paula Freirea u obrazovanju potlačenih i marginaliziranih skupina. U središtu su pozornosti suvremeni izazovi s kojima se suočavaju migranti, izbjeglice i druge socioekonomski ugrožene zajednice. Kroz pregled Freireovih teorija, autor u članku istražuje načine na koje se obrazovanje može koristiti kao alat za promicanje socijalne pravde i osnaživanje marginaliziranih skupina. Poseban naglasak stavljen je na praktične primjere i inicijative koje implementiraju načela kritičke pedagogije, kao i na doprinos humanitarnih organizacija i utjecajnih pojedinaca poput pape Franje u promicanju inkluzivnoga obrazovanja i društvene pravde.

Ključne riječi: Paulo Freire; kritička pedagogija; potlačeni; marginalizirane skupine; obrazovanje za socijalnu pravdu; migranti; inkluzivno obrazovanje

Uvod

Pedagogija potlačenih i marginaliziranih, koncept koji je razvio Paulo Freire, predstavlja ključni pristup obrazovanju koji se usredotočuje na osnaživanje potlačenih i marginaliziranih skupina putem kritičkoga mišljenja i dijaloga. Freireov pristup obrazovanju radikalno mijenja tradicionalne odnose moći u učionici, promovirajući participativni i reflektivni model učenja s ciljem osnaživanja učenika i poticanja društvene pravde. Unatoč globalnoj važnosti i primjeni Freireove pedagogije, u Hrvatskoj slična istraživanja koja povezuju njegove teorijske postavke s praktičnim inicijativama za potlačene i marginalizirane skupine do sada nisu bila bitno provedena. Ovaj rad nastoji popuniti tu prazninu pružajući pregled i analizu kritičke pedagogije Paula Freirea, naglašavajući njezinu važnost i primjenu u suvremenom obrazovanju za potlačene i marginalizirane skupine, uz konkretne preporuke za buduća istraživanja i praksu. U modernom kontek-

* Doc. dr. sc. Marino Marjan Ninčević, Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu. Adresa: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3027-4729>. E-adresa: mnincevic@fhs.unizg.hr

stu, ova pedagogija postaje još relevantnija u borbi protiv siromaštva i socijalne nepravde. Autorov je cilj u ovom članku istražiti primjenu Freireovih ideja u suvremenim obrazovnim inicijativama, analizirati uloge koje religijski vode, poput pape Franje, imaju u promicanju obrazovanja, socijalne i društvene pravde, te primjenu Freireove pedagogije u suvremenim obrazovnim kontekstima. Istraženi su konkretni primjeri primjene tih ideja u inicijativama poput onih koje su pokrenuli i razvili humanitarna organizacija Heart for Zambia (“Srce za Zambiju”) i Jesuit Refugee Service (JRS, “Isusovačka služba za izbjeglice”). Koristeći se izvorima poput knjiga, govora i *mrežnih* materijala, autor primjenjuje analitički pristup za komparativnu analizu teorijskih i praktičnih pristupa obrazovanju siromašnih, potlačenih i marginaliziranih.

Za ovu analizu autor je koristio kvalitativni metodološki pristup. Podatci su prikupljeni putem analize dokumenata iz obrazovnih i humanitarnih organizacija te pregledom relevantne literature. Analitičke tehnike uključuju tematsku analizu kako bi bile identificirane ključne teme i obrasci u podacima. Literatura o kritičkoj pedagogiji obuhvaća radove Paula Freirea kao ključnoga autora te dodatne radove drugih bitnih autora u ovom području, uključujući Henryja Girouxa, Bell Hooks i Petera McLaren. Ovaj pregled omogućava širi kontekst i dublje razumijevanje evolucije i primjene kritičke pedagogije. Autor u članku uključuje podatke i studije koje ilustriraju primjenu Freireove pedagogije u različitim kontekstima, poput obrazovnih programa za migrante i izbjeglice te inicijativa za inkluzivno obrazovanje u različitim zemljama. Rasprava je proširena na kritičku analizu rezultata, uključujući usporedbu s postojećim istraživanjima u području kritičke pedagogije. Autor je analizirao izazove i mogućnosti primjene Freireovih načela u suvremenom obrazovanju. Zaključci proizlaze iz analize i nude praktične preporuke za implementaciju Freireove pedagogije u različitim obrazovnim kontekstima. Autor je istaknuo važnost osnaživanja potlačenih i marginaliziranih skupina kroz obrazovanje te potencijalne strategije za unaprjeđenje inkluzivnosti, socijalne i društvene pravde u obrazovnim sustavima.

1. Ključne komponente Freireove pedagogije

Paulo Freire, brazilski pedagog i filozof, poznat je po svojoj revolucionarnoj knjizi *Pedagogy of the Oppressed* (“Pedagogija potlačenih”) iz 1970. godine.¹ Nje-

1 Paulo Freire rođen je 19. rujna 1921. u gradiću Jaboatão, mjestu u blizini luke Recife, glavnom grada države Pernambuco u sjeveroistočnom Brazilu. Život mu je prožet suočavanjem sa suprotnostima između bogatih i siromašnih, obrazovanih i neobrazovanih, između onih koji imaju sve povlastice i prava i obespravljenih i potlačenih. To je iskustvo kod njega probudilo potrebu za osmišljavanjem i stvaranjem boljšeg društvenog poretka. Mogućnost mijenjanja stanja obespravljenosti on vidi u odgoju i obrazovanju. Intelektualno se je napajao različitim katoličkim piscima: Mounierom, Maritainom, Bernanosom, a učio je i iz rukopisa sv. Augustina. Freire je doktorirao 1959. na Sveučilištu u Recifeu, gdje je radio kao profesor povijesti i filozofije odgoja. Predavao je potom i na Katoličkom sveučilištu u São Paulu te na Sveučilištu u Campinasu. U svijetu je poznat kao: filozof odgoja, epistemolog, ideolog, kršćanski borac za oslobođenje siromašnih, revolucionar, prorok novoga, konačno oslobođenoga, čovječanstva, utopijski sanjar i dr.

gova pedagogija temelji se na ideji da obrazovanje treba biti alat za emancipaciju i društvenu pravdu, a ne samo sredstvo za prenošenje znanja. Ključne sastavnice te pedagogije uključuju dijalog, svijest o potlačenosti i kritičku svijest. Prema Freireu, »dijalog je ključan za proces učenja jer omogućava potlačenima da prepoznaju svoju situaciju i djeluju na njezino poboljšanje« (Freire, 2002, 20). Freireova teorija nudi radikalnu kritiku tradicionalnih obrazovnih sustava i promovira metodu koja potiče dijalog, kritičko mišljenje i svijest o potlačenosti. Njegova koncepcija dijaloga ide dalje od običnoga razgovora, dijalog je način postizanja istinske komunikacije i razumijevanja između nastavnika i učenika. U tom procesu nastavnik i učenik postaju suučesnici u učenju. Dijalog je stoga ključan za transformativno obrazovanje. U razredu temeljenom na dijalogu nastavnik može postaviti problem ili pitanje iz stvarnoga života koje učenici zajednički analiziraju i rješavaju, čime se potiče kritičko razmišljanje i refleksija.

Svijest o potlačenosti (engl. *conscientization*) predstavlja proces u kojem pojedinci postaju svjesni društvenih, političkih i ekonomskih kontradikcija koje doprinose njihovoj potlačenosti (Freire, 2005, 16–17).² Freire naglašava da je »svijest o potlačenosti prvi korak prema slobodi« (Freire, 1970, 60), jer bez razumijevanja struktura koje održavaju nepravdu pojedinci ne mogu učinkovito djelovati za promjenu (Darder, 2002, 114–117). U edukativnim programima za odrasle u ruralnim područjima Brazila, Freire je koristio situacije iz svakodnevnoga života poljoprivrednika kako bi im pomogao razumjeti i analizirati njihovu potlačenost.

Kritička svijest odnosi se na sposobnost kritičkoga razmišljanja o vlastitoj stvarnosti. Ta svijest omogućava ljudima da prepoznaju načine na koje su potlačeni te da razviju strategije za borbu protiv te potlačenosti (Hooks, 1994, 15–19). Freire vjeruje da obrazovanje treba poticati razvoj kritičke svijesti kako bi učenici bili osposobljeni za aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama (Chasin i Madeira, 1987, 9). Poticao je metodu problematizacije u kojoj se stvarni problemi iz života učenika koriste kao temelj za učenje. Učenici su pozvani kritički razmišljati o tim problemima i tražiti rješenja, što potiče razvoj kritičke svijesti. Primjerice, u zajednicama koje se suočavaju s nedostatkom pitke vode nastavnik može koristiti taj problem kao temelj za lekciju, gdje učenici istražuju uzroke problema, njegove posljedice i moguća rješenja.

Kritička pedagogija kao teorijski okvir nastoji obrazovanje učiniti sredstvom za promicanje kritičkoga mišljenja i društvene pravde (McLaren, 2014, 38). Ona se suprotstavlja tradicionalnim metodama poučavanja, koje često podržavaju postojeće društvene nejednakosti. Prema Freireu, »obrazovanje mora biti dijaloško kako bi bilo emancipacijsko« (Freire, 1970, 45). Tradicionalne metode poučavanja, koje Freire naziva "bankarskim" metodama, gdje nastavnik "deponira" znanje u učenike, reproduciraju postojeće strukture moći i potlačenosti. Freire oštro kritizira takve metode koje tretiraju učenike kao pasivne primatelje znanja. U

2 Paulo Freire je utemeljitelj teorije i prakse odgoja i obrazovanja poznate kao koncept konscijenzijacije (port. *conscientização*) ili osvješćivanja.

“bankarskom” konceptu obrazovanja nastavnik je autoritet koji prenosi informacije, a učenici su pasivni objekti koji ih primaju (Freire, 2002, 7–10). Ta metoda, prema Freireu, dehumanizira učenike i onemogućava im kritičko razmišljanje i djelovanje. Učenje uključuje akciju i refleksiju. Ciklus akcije i refleksije omogućava učenicima da primijene ono što su naučili u stvarnom svijetu i reflektiraju o rezultatima.

Freireova pedagogija potlačenih ima dubok utjecaj na suvremeno obrazovanje, posebno u kontekstu društvene pravde i kritičkoga obrazovanja (McLaren, 2014, 37–40). Njegove ideje postavile su temelj za razvoj kritičke pedagogije, koja je danas široko prihvaćena i primjenjuje se u raznim obrazovnim kontekstima, uključujući rad s marginaliziranim i potlačenim skupinama (Freire, 2005, 14). Freireovo djelo nastavlja inspirirati obrazovne teoretičare i praktičare da preispituju i transformiraju obrazovne prakse kako bi promicali društvenu pravdu i emancipaciju (Hooks, 1994, 34). Freireova metodologija koristi se u obrazovanju odraslih, programima za opismenjavanje i edukativnim inicijativama u povijesno marginaliziranim zajednicama. Inspirirani Freireovim radom, edukatori poput Henryja Girouxa i Petera McLarena razvili su teorije usmjerene na kritičko mišljenje, političku svijest i aktivizam u obrazovanju (Giroux, 2011; McLaren, 2014). Freireove metode također se koriste u programima koji se bore protiv rasizma i drugih oblika diskriminacije, potičući učenike da kritički promišljaju o svojoj stvarnosti i djeluju za društvenu promjenu.

Programi za opismenjavanje koriste Freireove metode kako bi pomogli odraslima razviti kritičku svijest o svojoj situaciji i poduzeti korake za poboljšanje svojega života. U mnogim školama, posebno onima koje služe marginaliziranim zajednicama, nastavnici primjenjuju dijaloške i problematizirajuće metode kako bi potaknuli učenike na aktivno sudjelovanje u učenju (Giroux, 2001, 201–207). Na sveučilištima kritička pedagogija postaje sve važnija, posebno u disciplinama poput sociologije, pedagogije i političkih znanosti, gdje studenti uče analizirati i kritizirati društvene strukture (McLaren, 2014, 76).

2. *Primjena Freireovih ideja u modernom kontekstu*

Freireove ideje i metode obrazovanja usmjerene na emancipaciju i kritičko mišljenje imaju snažan utjecaj u suvremenom kontekstu. Njegova pedagogija potlačenih, koja naglašava dijalog, svijest o potlačenosti i kritičku svijest, primjenjuje se u različitim obrazovnim i društvenim inicijativama diljem svijeta.

2.1. *Papa Franjo i obrazovanje za socijalnu i društvenu pravdu*

Papa Franjo često ističe važnost obrazovanja kao sredstva za borbu protiv siromaštva i socijalne nepravde. U enciklici *Fratelli tutti* Papa naglašava važnost socijalne i društvene pravde, pri čemu se fokusira na bratstvo, solidarnost i dostojanstvo svakoga pojedinca. Posebno se ističe zagovaranje pravednoga i inkluzivnoga društva koje uključuje marginalizirane skupine kao što su migranti. Franjo

se zalaže za dijalog i uključenost, što je u skladu s načelima kritičke pedagogije Paula Freirea, koja obrazovanje vidi kao sredstvo emancipacije i borbe protiv društvene nepravde. Papa Franjo naglašava obrazovanje kao ključno sredstvo za izgradnju pravednijega svijeta, što odražava Freireovu viziju obrazovanja kao emancipacijskoga alata, koji omogućava aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama. Također, ističe važnost inkluzivnosti u obrazovanju, s posebnim naglaskom na osnaživanje mladih, siromašnih i marginaliziranih, slično kao što Freire promiče dijaloško i reflektivno obrazovanje usmjereno na kritičku svijest i osnaživanje potlačenih. Papa Franjo razlikuje se od drugih autora u promicanju bratstva kao temelja socijalne pravde. Dok Freire naglašava potrebu za kritičkim promišljanjem o vlastitoj situaciji, Franjo dodaje dimenziju bratstva i univerzalnoga zajedništva, što znači da se promjena ne odnosi samo na osnaživanje potlačenih, nego i na odgovornost cijeloga društva u borbi za pravdu (FT). Papa kaže: »Obrazovanje je ključ za izgradnju pravednijega svijeta« (FT 186). Taj stav odražava Freireovu viziju obrazovanja koje ne služi samo prenošenju znanja, nego i osnaživanju pojedinaca za aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama. Freire je naglašavao da je dijalog ključan za obrazovni proces, što se može vidjeti u Papinu naglasku na inkluzivnost i pravednost u obrazovnim sustavima. Nadalje, Papa u svojem govoru na Svjetskom danu mladih 26. srpnja 2013. godine naglašava važnost mladih u promjeni svijeta, ističući potrebu za inkluzivnim i pravednim obrazovnim sustavima. »Mladi imaju ključnu ulogu u promjeni svijeta, a inkluzivni i pravedni obrazovni sustavi su temelj za ostvarenje toga cilja« (Franjo, 2013a). Ta je perspektiva usklađena s Freireovom metodologijom koja promiče participativno i kritičko obrazovanje. Papa kontinuirano naglašava potrebu za socijalnom pravdom, posebice prema siromašnima i migrantima. U svojem govoru prilikom posjeta Lampedusi 2013. godine rekao je: »Migranti su naša braća i sestre koji traže bolji život, daleko od siromaštva, gladi i nepravde« (Franjo, 2013b). Također, u svojoj poruci za Svjetski dan migranata i izbjeglica 2020. godine istaknuo je: »Moramo prepoznati i poštovati dostojanstvo svakog migranta, stvarajući društvo koje je sposobno prihvatiti, zaštititi, promicati i integrirati sve ljude« (Sabatinelli i Anić, 2020). Papa Franjo često govori i o globalnoj nepravdi prema siromašnima. U svojoj enciklici *Laudato si'* naglašava: »Globalizacija ravnodušnosti je bolest našeg vremena. Potrebno je da se oslobodimo kulture otpada i usvojimo kulturu susreta« (LS 162). Ta izjava ukazuje na potrebu za globalnom solidarnošću i pravdom, posebice prema onima koji su marginalizirani. Papini govori i pisanja često odražavaju Freireove ideje o kritičkom obrazovanju, koje osnažuju pojedince da prepoznaju i bore se protiv nepravdi. U enciklici *Evangelii gaudium* ističe: »Nijedna obitelj bez doma, nijedan seljak bez zemlje, nijedan radnik bez prava, nijedna osoba bez dostojanstva« (EG 182). Ta izjava odražava njegovu posvećenost socijalnoj pravdi i potrebu za obrazovanjem koje će omogućiti ljudima da se bore za svoja prava i dostojanstvo.

2.2. *Implementacija Freireove pedagogije u lokalnoj zajednici, primjer humanitarne organizacije Heart for Zambia*

Humanitarna organizacija Heart for Zambia posvećena je osiguravanju pristupa kvalitetnomu obrazovanju za djecu u ruralnim područjima Zambije, posebno među socioekonomski ugroženim i marginaliziranim zajednicama, implementirajući Freireova načela u svojim obrazovnim inicijativama. Njihov pristup obrazovanju temelji se na osiguravanju pristupa kvalitetnomu i inkluzivnomu obrazovanju za svako dijete, bez obzira na socioekonomski status, što je u skladu s Freireovim načelima pedagogije potlačenih i njegovim uvjerenjem da obrazovanje treba biti alat za osnaživanje, emancipaciju i društvenu transformaciju. Organizacija naglašava važnost pristupa kvalitetnomu obrazovanju za svako dijete: »Naš cilj je osigurati pristup kvalitetnom obrazovanju za svako dijete« (Heart for Zambia, s. a.). Primjenjuju Freireovu metodu, gdje učenici aktivno sudjeluju u procesu učenja. To uključuje dijalog između učenika, nastavnika i zajednice, čime se omogućava razvoj kritičkoga razmišljanja i svijesti o njihovoj situaciji. Angažman zajednice vidljiv je kroz uključivanje roditelja, lokalnih vođa i drugih članova zajednice u obrazovanje, što potiče kolektivno sudjelovanje, osjećaj vlasništva i odgovornosti za obrazovanje djece te doprinosi održivosti programa. Kroz angažman zajednice i stvaranje obrazovnih programa koji su relevantni za lokalnu stvarnost, organizacija Heart for Zambia uspjela je povećati broj djece koja redovno pohađaju školu. Korištenjem participativnih metoda poučavanja, organizacija je poboljšala kvalitetu obrazovanja. Te metode uključuju učenike kao aktivne sudionike u učenju, potičući kritičko razmišljanje, rješavanje problema i svijest o potlačenosti, što je ključan aspekt Freireove kritičke pedagogije. Učenici ne samo da primaju informacije, nego su potaknuti da postavljaju pitanja, diskutiraju i kritički analiziraju informacije, čime postaju aktivni sudionici u procesu učenja i životu zajednice. Edukativni programi organizacije Heart for Zambia također imaju za cilj osnažiti lokalne zajednice kroz stjecanje vještina potrebnih za bolji život. Organizacija radi na podizanju svijesti o važnosti obrazovanja te osigurava da obrazovni programi budu dostupni i prilagođeni potrebama zajednice. Kroz programe opismenjavanja i edukacije, Heart for Zambia koristi obrazovanje kao alat za smanjenje siromaštva i poticanje društvene pravde, fokusirajući se na metode koje promiču svijest o potlačenosti i korištenje obrazovanja kao sredstva za promjenu. To osnaživanje ključan je vidik Freireove pedagogije, koja teži transformaciji društva kroz kolektivno osnaživanje i aktivno sudjelovanje u društvenim promjenama. Kroz ove inicijative Heart for Zambia ne samo da pruža obrazovanje, nego i potiče transformaciju zajednice, u duhu Freireove vizije obrazovanja kao oslobađajućega djelovanja.

3. *Migranti — potlačena i marginalizirana skupina*

Migranti u Europi suočavaju se s nizom izazova koji ih marginaliziraju i čine potlačenima. Neadekvatni uvjeti smještaja, diskriminacija na tržištu rada, ogr-

ničen pristup pravima i socijalna isključenost samo su neki od problema koji zahtijevaju hitnu pažnju i akciju. Dokumenti i izvješća mnogih organizacija pružaju uvid u te probleme i pozivaju na promjene kako bi se osigurala prava i dostojanstvo svih migranata u Europi. Europa mora shvatiti da »‘svi životi’ ne mogu biti vrjedniji sve dok se isto ne dogodi i s ‘crnim životima’« (McConaughy, 2022, 288), odnosno životima svih ljudi bez obzira na boju kože, nacionalnu ili religijsku pripadnost.

3.1. Socioekonomska marginalizacija

Migranti se često suočavaju s neadekvatnim uvjetima smještaja, živeći u prenapučenim i nehumanim uvjetima u prihvatnim centrima ili improviziranim naseljima. Izvješće Human Rights Watch iz 2019. opisuje teške uvjete u grčkim prihvatnim centrima, gdje migranti nemaju pristup osnovnim sanitarnim uvjetima i zdravstvenoj skrbi. Također se suočavaju s diskriminacijom na tržištu rada, što ih prisiljava na nisko plaćene poslove s lošim radnim uvjetima (HRW, 2019). Europska komisija u izvješću iz 2021. ističe da su migranti prekomjerno zastupljeni u nesigurnim i slabo plaćenim sektorima. Migranti često imaju ograničen pristup osnovnim pravima, uključujući zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i socijalne usluge (Europska komisija, 2021). Amnesty International u izvješću iz 2020. naglašava da mnogi migranti u Italiji i Španjolskoj nemaju pristup osnovnim zdravstvenim uslugama zbog administrativnih prepreka i diskriminatorskih politika. Postupci deportacije često su nepravedni i nehumani (Amnesty International, 2020). European Center for Constitutional and Human Rights (“Europski centar za ustavna i ljudska prava”) dokumentirao je brojne slučajeve prisilnih deportacija koje krše međunarodne standarde ljudskih prava, uključujući nasilne deportacije iz Njemačke u Afganistan (ECCHR, 2020). Migranti se također suočavaju sa socijalnom isključenosti i rasizmom, što dodatno otežava njihovu integraciju. Izvješće European Commission against Racism and Intolerance (“Europsko povjerenstvo protiv rasizma i nesnošljivosti”) za 2021. dokumentira rastuće slučajeve rasističkih napada i diskriminacije prema migrantima u zemljama poput Francuske i Njemačke (ECRI, 2022).

3.2. Izazovi u obrazovanju migranata

Freireova pedagogija potlačenih pruža snažan teorijski okvir za obrazovanje i osnaživanje marginaliziranih grupa. Njegove ideje o kritičkoj svijesti, dijalogu i participaciji mogu se primijeniti na situaciju migranata u Europi kako bi se stvorile učinkovite strategije za njihovo obrazovanje i društvenu integraciju. Obrazovanje migranata predstavlja izazov, ali i priliku za društvo. Kroz povećanje financiranja, angažman lokalnih zajednica i razvoj inkluzivnih politika moguće je osigurati da svi migranti dobiju priliku za kvalitetno obrazovanje. Taj pristup ne samo da poboljšava živote migranata, nego i doprinosi boljitku društva u cjelini. Glavne prepreke u implementaciji kritičke pedagogije za migrante uključuju nedostatak infrastrukture i resursa. Mnoge škole koje služe migrantima i siro-

mašnim zajednicama često nemaju osnovne uvjete, poput adekvatnih učionica, knjižnica i tehnološke opreme. Studija UNICEF-a iz 2019. godine pokazuje da je u nekim dijelovima svijeta, uključujući dijelove Europe, nedostatak infrastrukture glavni razlog za nisku kvalitetu obrazovanja. Nedostatak političke podrške također predstavlja veliku prepreku. Politička volja i podrška ključni su za osiguravanje financiranja i provođenje obrazovnih reformi. Bez podrške na državnom i lokalnom nivou, inicijative za poboljšanje obrazovanja često ostaju neispunjene (UNICEF, 2019). Europska komisija u svojem izvješću iz 2019. godine naglašava potrebu za snažnijim političkim angažmanom kako bi se osigurala inkluzivna i kvalitetna edukacija za sve migrante. Migranti se suočavaju i sa socijalnim i kulturnim barijerama koje otežavaju njihov pristup obrazovanju. Jezične prepreke, diskriminacija i nedostatak razumijevanja između različitih kulturnih grupa dodatno kompliciraju ionako tešku situaciju. Studija Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj) iz 2020. godine pokazuje da su kulturne barijere velik izazov u obrazovanju migranata u Europi (OECD, 2020).

Freire naglašava važnost razvijanja kritičke svijesti kod potlačenih kako bi razumjeli svoju situaciju i poduzeli korake ka osnaživanju. U kontekstu migranata, to znači obrazovanje koje im pomaže prepoznati i razumjeti političke i ekonomske strukture koje uzrokuju njihovu marginalizaciju. Freireov pristup temelji se na dijalogu između nastavnika i učenika, gdje se učenici aktivno uključuju u proces učenja (Freire, 2002, 67). To je posebno važno za migrante koji dolaze iz različitih kulturnih i jezičnih sredina jer dijalog omogućava prilagodbu obrazovnih sadržaja njihovim potrebama i iskustvima. Obrazovanje bi, dakle, trebalo biti sredstvo za osnaživanje migranata, omogućujući im da postanu aktivni sudionici u društvu. Freireova ideja o obrazovanju kao praksi slobode može pomoći migrantima da se oslobode od strukturnih ograničenja i postanu nositelji promjena (Freire, 2002, 78).

Glavna je strategija za obrazovanje migranata razviti kurikulum koji uključuje teme relevantne za migrante, poput ljudskih prava, socijalne pravde i interkulturalne komunikacije (Ninčević, 2009, 64–67). Kurikulum treba imati sadržaje koji pomažu migrantima razumjeti i kritički analizirati svoj položaj u društvu. Potrebno je stvoriti inkluzivne obrazovne programe prilagodljive različitim kulturnim i jezičnim kontekstima. Jedan je od ključnih elemenata osiguravanje tečajeva jezika domaće zemlje, kako bi se olakšala komunikacija i integracija. Treba primijeniti participativne metode poučavanja koje uključuju aktivno sudjelovanje migranata u procesu učenja, poput grupnoga rada, projekata i diskusija, kako bi se potaknula razmjena ideja i iskustava. Fokus treba biti na obrazovanju koje osnažuje migrante da prepoznaju i koriste svoje resurse za poboljšanje svojega položaja. Moguće je organizirati radionice i tečajeve koji pokrivaju teme poput poduzetništva, vođenja zajednice i zastupanja vlastitih interesa. Važno je uključiti lokalne zajednice u obrazovne programe za migrante te poticati suradnju između škola, nevladinih organizacija i lokalnih vlasti kako bi se stvorili podržavajući okviri za obrazovanje migranata.

Jedan od načina primjene Freireove pedagogije osnivanje je centara za učenje i osnaživanje migranata. Ti bi centri koristili metode kritičke pedagogije, pružajući obrazovne programe usmjerene na razvijanje kritičke svijesti i participativnoga učenja migranata. Ključna je organizacija treninga za nastavnike kako bi se educirali o Freireovoj pedagogiji te ju naučili primjenjivati u radu s migrantima. Nastavnici bi trebali biti osposobljeni za vođenje dijaloga, facilitaciju participativnih aktivnosti i osnaživanje učenika. Važno je stvoriti mreže podrške koje uključuju nastavnike, roditelje, lokalne organizacije i volontere. Te bi mreže pružale stalnu podršku migrantima kroz mentorstvo, savjetovanje i pristup resursima.

3.3. Perspektive i rješenja — Isusovačka služba za izbjeglice

Unatoč izazovima, postoje brojne inicijative koje nude rješenja za poboljšanje obrazovanja migranata. Na prvom su mjestu zajednički naponi i angažman lokalne zajednice. Uspješne inicijative, poput onih koje provodi Jesuit Refugee Service (JRS, “Isusovačka služba za izbjeglice”),³ pokazuju da je moguće prevladati te prepreke kroz zajedničke napore i angažman lokalne zajednice. JRS igra ključnu ulogu u integraciji izbjeglica u Hrvatskoj, pružajući holističku podršku kroz različite programe. Prva faza njegova djelovanja uključuje pravnu pomoć, gdje izbjeglice dobivaju informacije o svojim pravima i pomoć u reguliranju boravišnog statusa. Psihosocijalna podrška omogućuje im prevladavanje trauma i prilagodbu novomu okruženju, a tečajevi jezika olakšavaju integraciju u društvo i tržište rada. Profesionalna obuka omogućuje izbjeglicama stjecanje specifičnih vještina, što rezultira boljim prilikama za zapošljavanje i veću financijsku neovisnost. Iz prakse je vidljivo da su mnogi korisnici usluga JRS-a nakon sudjelovanja u njegovim programima uspješno integrirani u hrvatsko društvo. Mnogi su pronašli zaposlenje, što im omogućuje financijsku stabilnost, a neki izbjeglice čak pokreću vlastite poduzetničke inicijative, čime doprinose lokalnom gospodarstvu. Pritom JRS naglašava važnost društvene uključenosti, gdje lokalna zajednica aktivno sudjeluje u integraciji, čime se stvara osjećaj prihvaćenosti i zajedništva. Angažiranje lokalnih zajednica i nevladinih organizacija može bitno poboljšati dostupnost i kvalitetu obrazovanja. Jedna od ključnih preporuka povećanje je financiranja, uključujući ulaganja u infrastrukturu, obuku nastavnika i osiguravanje resursa potrebnih za kvalitetno obrazovanje. Europska komisija preporučuje povećanje financiranja za obrazovne programe usmjerene na migrante kako bi bila osigurana njihova integracija i uspjeh. Potrebno je razvijati inkluzivne politike koje podržavaju kritičko mišljenje i participativne metode poučavanja. Kritička pedagogija, koja naglašava važnost dijaloga i participacije, može pomoći u prevladavanju mnogih izazova s kojima se suočavaju migranti.

Djelovanje Isusovačke službe za izbjeglice u skladu je s načelima pedagogije potlačenih Paula Freirea na više načina. Freireova pedagogija temelji se na

3 Isusovačka služba za izbjeglice je organizacija koja djeluje u 58 zemalja svijeta, prateći, služeći i zagovarajući potrebe prisilno raseljenih osoba (JRS Hrvatska, s. a.).

osnaživanju potlačenih skupina kroz obrazovanje, dijalog i aktivnu participaciju (Freire, 1970, 109–121). Pružanjem pravne pomoći, JRS omogućuje migrantima da razumiju i koriste svoja prava, osnažujući ih da preuzmu kontrolu nad svojim životima. Pomažući im da razumiju pravni sustav i kako se nositi s njim, JRS doprinosi razvoju kritičke svijesti, ključne komponente Freireove pedagogije. Freireova pedagogija naglašava potrebu za holističkim pristupom obrazovanju, koji uključuje emocionalni i socijalni razvoj. Psihosocijalna podrška koju pruža JRS pomaže migrantima u prevladavanju trauma i izgradnji emocionalne otpornosti. Grupne aktivnosti i savjetovanje koje provodi JRS omogućuju stvaranje dijaloga među migrantima, što je ključno za Freireov koncept obrazovanja kao dijaloga. Freireova pedagogija zagovara obrazovanje koje je transformativno i koje potiče aktivno sudjelovanje u društvu. Obrazovni programi JRS-a omogućuju migrantima stjecanje vještina potrebnih za integraciju i aktivno sudjelovanje u lokalnim zajednicama. Tečajevi jezika i profesionalna obuka pružaju migrantima alate za samostalno djelovanje i osnažuju ih da postanu aktivni sudionici u društvu. Freire ističe važnost osiguranja osnovnih ljudskih prava i dostojanstva za sve. Pružanjem osnovnih životnih potrepština JRS osigurava dostojanstven život za migrante, što je preduvjet za bilo kakvo daljnje osnaživanje i obrazovanje. Freireova pedagogija potiče na političku svijest i aktivizam kako bi se promijenili opresivni društveni sustavi. JRS-ovo zagovaranje prava migranata i tražitelja azila te podizanje svijesti javnosti o njihovim izazovima direktno odgovara tomu načelu. Promocija društvene kohezije i solidarnosti kroz aktivnosti JRS-a pridonosi izgradnji pravednijega društva, što je srž Freireove vizije. JRS organizira kulturne i sportske aktivnosti za migrante te na taj način promiče međukulturni dijalog i razumijevanje, što je u skladu s Freireovom idejom obrazovanja kao sredstva za izgradnju zajedništva i prevladavanje društvenih podjela.

Papa Franjo često naglašava važnost humanoga pristupa prema migrantima. U svojoj enciklici *Fratelli tutti* ističe kako su migranti naši bližnji koje treba prihvatiti s ljubavlju i poštovanjem. Poziva na pružanje obrazovnih prilika migrantima kao ključnoga koraka prema njihovoj integraciji i boljoj budućnosti. Također je govorio o potrebi za “kulturom susreta”, koja promiče dijalog i razumijevanje među različitim kulturama, čime se smanjuje strah i predrasude prema migrantima. Europska unija također prepoznaje važnost obrazovanja za integraciju migranata. U dokumentu *Akcijski plan za integraciju i uključivanje za razdoblje 2021.–2027.* Europska unija naglašava potrebu za osiguravanjem pristupa kvalitetnom obrazovanju za sve migrante (Europska komisija, 2020). To uključuje podršku učenju jezika, prepoznavanje kvalifikacija i osiguravanje inkluzivnih obrazovnih okruženja. Europska unija potiče države članice da razvijaju politike koje će olakšati integraciju migranata kroz obrazovanje, uključujući ulaganja u infrastrukturu, obuku nastavnika i razvoj kurikula koji odražava raznolikost učenika.

Papa Franjo i Europska unija slažu se da obrazovanje nije samo sredstvo za profesionalni razvoj, nego također za osobni rast i društvenu integraciju. U svojoj poruci za Svjetski dan migranata i izbjeglica Papa je naglasio: »Moramo prepo-

znati i poštovati dostojanstvo svakog migranta, stvarajući društvo koje je sposobno prihvatiti, zaštititi, promicati i integrirati sve ljude« (Sabatinelli i Anić, 2020). Također, enciklika *Laudato si'* poziva na globalnu solidarnost i pravdu, posebice prema onima koji su marginalizirani i potisnuti na rub društva, čime se dodatno naglašava potreba za inkluzivnim obrazovanjem kao temeljem za socijalnu pravdu (LS).

Zaključak

Freireova pedagogija potlačenih naglašava potrebu za obrazovanjem koje je dijaloško, kritičko i usmjereno na emancipaciju. Njegov rad pruža važan okvir za razumijevanje kako obrazovanje može biti sredstvo za društvenu transformaciju i borbu protiv potlačenosti. Razvijanjem kritičke svijesti, pojedinci postaju sposobni razumjeti i mijenjati svoj svijet, čineći obrazovanje ključnim alatom za postizanje slobode i pravde. Autor je u ovom članku analizirao ključna načela Freireove pedagogije i njihovu primjenu u suvremenim obrazovnim inicijativama s naglaskom na problem migranata u Europi. Naglašena je uloga pape Franje u promicanju obrazovanja i socijalne pravde te su istraženi konkretni primjeri iz prakse, poput Isusovačke službe za izbjeglice i humanitarne organizacije Heart for Zambia. Primjena Freireovih ideja u modernom kontekstu pokazuje kako njegove metode i teorije mogu doprinijeti obrazovanju usmjerenom na društvenu pravdu i emancipaciju. Kroz primjere poput Papinih inicijativa, rada Isusovačke službe za izbjeglice i rada humanitarne organizacije Heart for Zambia, vidljivo je kako dijalog, svijest o potlačenosti i kritička svijest mogu transformirati obrazovne sustave i osnažiti marginalizirane skupine, uključujući migrante. Primjenom Freireove pedagogije potlačenih na obrazovanje migranata moguće je stvoriti programe koji ne samo da pomažu migrantima u svladavanju jezika i stjecanju novih vještina, nego ih i osnažuju da postanu aktivni i ravnopravni članovi društva. Kroz kritičku svijest, dijalog i participaciju migranti mogu prepoznati svoju vrijednost i potencijal te raditi na poboljšanju svojega položaja i doprinosa društvu u kojem žive.

Autor ovim člankom doprinosi akademskoj zajednici pružajući analitički pregled primjene kritičke pedagogije u kontekstu siromaštva i potlačenosti. Preporuke za daljnja istraživanja uključuju dubinsku analizu specifičnih obrazovnih inicijativa i razvoj novih strategija za osnaživanje marginaliziranih skupina putem obrazovanja.

Literatura

- Amnesty International (2020). Europe: Punishing compassion: Solidarity on trial in Fortress Europe. *Amnesty International* (3. ožujka). <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/1828/2020/en/> (4.11.2024.)
- Chasin, Jose; Madeira, Vicente (1987). Über Gott, Marx und eine Pädagogik der Dritten Welt. *Pädagogik Heute*, 8, 8–9.
- Darder, Antonia (2002). *Reinventing Paulo Freire: A Pedagogy of Love*. Boulder: Westview.

- ECCHR (2020). European Center for Constitutional and Human Rights, 2020 Annual Report: Enforcing Human Rights through Legal Means. <https://www.ecchr.eu/ecchr2020/EN/#2> (4.11.2024.)
- ECRI (2022). Council of Europe European Commission against Racism and Intolerance, *Annual Report on ECRI's Activities covering the period from 1 January to 31 December 2021. Council of Europe*. <https://rm.coe.int/ecri-2021-annual-report-24052021-en/1680a6a6d3> (4.11.2024.)
- EG. *Evangelii gaudium*. (24. studenoga 2013.) Franjo, *Evangelii gaudium: Radost evanđelja: Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.
- Europska komisija (2020). Akcijski plan za integraciju i uključivanje za razdoblje 2021.–2027. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758> (4.11.2024.)
- Europska komisija (2021). Employment and Social Developments in Europe 2021. *Europska unija*. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/57771>.
- Franjo (2013a). Way of the Cross with the young people on the waterfront of Copacabana: Address of Pope Francis. *The Holy See*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130726_gmg-via-crucis-rio.html (4.11.2024.)
- Franjo (2013b). Visit to Lampedusa: Homily of Holy Father Francis. *The Holy See*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130708_omelia-lampedusa.html (4.11.2024.)
- Freire, Paul (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Freire, Paul (2002). *Pedagogija obespravljenih*. Zagreb: Održivi razvoj zajednice.
- Freire, Paul (2005). *Education for Critical Consciousness*. New York: Continuum.
- FT. *Fratelli tutti*. (3. listopada 2020.) Franjo, *Fratelli tutti: Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2021.
- Giroux, A. Henry (2001). *Theory and Resistance in Education: Towards a Pedagogy for the Opposition*. Westport: Bergin & Garvey.
- Giroux, A. Henry (2011). *On Critical Pedagogy*. New York: Bloomsbury Academic.
- Heart for Zambia (s. a.). We are Heart for Zambia. *Heart for Zambia*. <https://heartforzambia.com/who-we-are/> (4.11.2024.)
- Hooks, Bell (1994). *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.
- HRW (2019). Greece: Camp Conditions Endanger Women, Girls: Asylum Seekers Lack Safe Access to Food, Water, Health Care. *Human Rights Watch* (4. prosinca). <https://www.hrw.org/news/2019/12/04/greece-camp-conditions-endanger-women-girls> (4.11.2024.)
- JRS Hrvatska (s. a.). O nama. *Isusovačka služba za izbjeglice Hrvatska*. (4.11.2024.)
- LS. *Laudato si'*. (24. svibnja 2015.) Franjo, *Laudato si': Enciklika o brizi za zajednički dom*.
- McConaughy, Matthew (2022). *Zelena svjetla*. Zagreb: Školska knjiga.
- McLaren, Peter (2014). *Life in schools: An introduction to critical pedagogy in the foundations of education*. Herndon: Paradigm.
- Ninčević Marino (2009). Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. *Nova prisutnost*, 7(1), 59–84.
- OECD (2020). Organisation for Economic Co-operation and Development, Education at a Glance 2020: OECD Indicators. <https://doi.org/10.1787/69096873-en>.

Sabatinelli, Francesca; Anić, Ariana (2020). Svjetski dan selilaca i putnika: U Papinu srcu izbjegli u vlastitoj zemlji. *Vatican News* (27. rujna). <https://www.vaticannews.va/hr/vatikan/news/2020-09/svjetski-dan-selilaca-putnika-papa-franjo-poruka.html> (4.11.2024.)

UNICEF (2019). The State of the World's Children 2019: Children, food and nutrition: Growing well in a changing world. *UNICEF*. <https://www.unicef.org/reports/state-of-worlds-children-2019> (4.11.2024.)

The Pedagogy of Paulo Freire in the Upbringing and Education of Oppressed and Marginalized Groups

Marino Marjan Ninčević*

Summary

In this article, the author analyses the application of Paulo Freire's critical pedagogy in the education of oppressed and marginalized groups. The focus is on the contemporary challenges faced by migrants, refugees, and socio-economically disadvantaged communities. The author explores the ways in which Freire's theories can be utilized to promote social justice and empower these groups through education. The article emphasizes the transformative potential of education as a tool for raising awareness and fostering critical thinking among the oppressed. Practical examples, such as educational initiatives by organizations such as Heart for Zambia and the Jesuit Refugee Service, demonstrate how Freire's principles are applied in real-world contexts. The author also discusses the influence of leaders such as Pope Francis, who advocate for inclusive education and social justice, highlighting their role in shaping educational practices that align with Freirean pedagogy. Using a qualitative methodological approach, the article provides an in-depth examination of the evolution of critical pedagogy and its relevance in modern educational settings. The conclusion underscores the necessity of empowering marginalized communities through education and offers practical recommendations for implementing Freire's pedagogy to enhance inclusivity and equity in educational systems worldwide.

Keywords: *Paulo Freire; critical pedagogy; oppressed, marginalized groups; education for social justice; migrants; inclusive education*

* Marino Marjan Ninčević, Ph.D., Assistant Professor, Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb. Address: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: mnincevic@fhs.hr